

לכבוד משפחת בעלז

מתן על הפרק

התכנית השש-שנתית המקוונת
ללימוד שבועי של נביאים וכתובים

בספר נחמיה אנו פוגשים את דמותו המרשימה ורבת ההשראה של נחמיה. באופן יוצא דופן כתוב רובו של הספר בגוף ראשון כספר זיכרונות של נחמיה. נחמיה, פקיד פרסי רם דרג, עוזב את משרתו הרמה בשושן ומתמנה לפחה של יהודה. שמו ושם אביו- נחם-יה בן חכה-ליה, מעידים על רוח אמונה בגאולה שפעמה בו ובמשפחתו. באישיותו הייחודית משולבות אמונה יוקדת לצד יכולת מעשית גבוהה. בראש הפרק שומע נחמיה על חומת ירושלים הפרוצה, ושמועה זו מניעה אותו לפעולה. בניית חומת ירושלים היא מפעלו הגדול של נחמיה המלווה את הספר לכל ארכו.

1.

בפרק א' אנו מתוודעים לנחמיה, אספו את הפרטים הידועים לנו על נחמיה בפרק א', מה תוכלו לומר על אישיותו?

2.

נחמיה שומע את החדשות הקשות מן הארץ, ומגיב בתפילה, תגובה שמלמדת רבות על אישיותו. מה כוללת התפילה (פס' ה-יא)? איזה ביטוי חוזר בה (פס' ויא)? שימו לב לפסוקים שמצטט נחמיה בתפילתו ולמשמעותם: השוו את פס' ה לדברים ז', א-ט; ואת פס' ט לדברים ל', א-ה; מדוע לדעתכם משתמש נחמיה דווקא בביטויים אלו?

3.

פרק ב': כיצד מתארגן נחמיה למסע (ז-ט)? השוו לדבריו הכנים והנוגעים ללב של עזרא בעזרא ה', כא-כג. עמדו על הבדלים נוספים בין שני המנהיגים: מטרות עלייתם, הנלווים אליהם, דרכי ההתארגנות.

4.

סיורו הלילי של נחמיה מתואר בהרחבה בפס' יב-טו: התיאור מפרט בדיוק מאיזה שער יצא, לאיזה כיוון פנה ומה ראה בדרכו. הכתוב אף מעיר שבאזור מסוים "אין מקום לבהמה לעבור" (פס' יד) פרט זעיר אשר ממחיש את קשיי הדרך ואת חומרת החורבן. מדוע לדעתכם מסתיר נחמיה את סיורו מהסגנים, היהודים, הכהנים, והשרים? מה מלמד הדבר על אישיותו?

5.

בפס' יג מתאר נחמיה "וַיֵּאָהֵי שִׁבְרַ בְּחֹמַת יְרוּשָׁלַם אֲנֹכְרִי הֵם פְּרוֹצִים וְשַׁעֲרֶיהָ אֶפְלוּ בְּאֵשׁ". עיינו בשני הפירושים למילה "שובר" בפסוק. מהם מעשיו של נחמיה על פי כל אחד מהפירושים?
ר"מ זר כבוד (דעת מקרא): שימוש יחודי למילה עברית פירושה כאן התבונן.
רש"י: והם הלכו לשבור ולהפיל חומות העיר בלילה ולהרבות פרצותיה למען יהיו בני העיר למחר להוטים ומסכימים בעצה אחת עם נחמיה לבנות חומות העיר...

הרחבה: סנבלט טוביה וגשם

בפרק ב' אנו מכירים לראשונה את יריביו של נחמיה: סנבלט, טוביה וגשם, דמויות מפתח המלוות את הספר לכל ארכו. נחמיה אינו נותן מידע עליהם ועל תפקידם ועיון במקורות חוץ מקראיים מסייע להאיר את התמונה באופן מלא יותר. רבות נכתב על זהותם של סנבלט טוביה וגשם, ואנו מביאים כאן רק מעט מן הדברים המאירים את המסופר בנחמיה. סנבלט טוביה וגשם הינם מנהיגי המדינות-פחוות שבסביבה וכל אחד מהם מייצג ציבור מן הקהילות השכנות לפחוות יהודה.

גשם הערבי הוא השכן מדרום. שמו של גשם נמצא חקוק על קערת כסף בתל מסחוטה שבמזרח הדלתא של מצרים בכתובת נזכר "קיננו בר גשם מלך קדר". נראה שגשם שהיה מלך קדר. חוקרים סבורים ששבטי קדר אכלסו ברצף אחד את תחומי עזה, הנגב וסיני עד גבול מצרים ואולי אף את אדום. יתכן שהתנגדותו של גשם לנחמיה ומפעליו נבעה מסיבות מדיניות מתוך חשש למעמדו כתוצאה מהתחזקות ירושלים ויהודה תחת נחמיה.
סנבלט החורוני היה ככל הנראה מושל שומרון- ממצאים ארכיאולוגים בני התקופה ומאוחרים יותר (כגון מכתבי העיר יב, פפירוסים בואדי דליה) מחזקים את הסברה שסנבלט שימש בתפקיד מקביל לנחמיה והנהיג את פחוות שומרון. בגמרא (**קידושין ע** ע"א) מכנים את סנבלט "עובד כוכבים" אולם יתכן שסנבלט הוא שומרוני שקבל עליו את אמונת ישראל ועל רקע זה יש להבין את קשרי הנישואין בין משפחות העלית של יהודה לבין משפחת סנבלט שהיו קשרים בין שכבות גבוהות בחברות שכנות בעלות מאפיינים דומים.

זהותו של **טוביה העמוני** הינה חידה מורכבת יותר. אם סנבלט הוא פחת שומרון, וגשם הוא מלך הערבים, ניתן להניח שטוביה העמוני הינו מושל ארץ בני עמון, והכינוי עבד הינו כינוי גנאי לתפקיד רשמי בכיר "עבד המלך". החוקר בנימין מזר כתב מאמר יסוד בשם "בית טוביה" (בספרו "כנען וישראל" עמ' 272-290) ובו שרטט אילן יוחסין של משפחת טוביה כמשפחת יהודית נכבדה היושבת בעבר הירדן מימי הבית הראשון ועד לתקופה ההלניסטית. כינויו של טוביה "העמוני" מדגיש את עמדת הספר המתיחסת אליו כנכרי, אולם שמותיהם היהודיים של טוביה ושל בנו יוחנן, נישואיו עם בת שכניה בן ארח ונישואי בנו עם בת משולם (נחמיה ו יח), יחד עם הידיעה על לשכה בבית המקדש שניתנת לו על ידי ההכהן הגדול (נחמיה יג ד-ה), מחזקים את הסברה שטוביה היה ממוצא יהודי או ראה עצמו כיהודי, וכך הגדירו אותו גם חלק משרי יהודה. בגמרא מכנים את טוביה "עבד" אולם אחד מתלמידיו של רש"י בפירושו (המיוחס לרש"י) לנחמיה ו' יז כתב "טוביה ישראל רשע היה". אילן היוחסים של משפחת טוביה שמשרטט מזר מתמשך אל התקופה ההלניסטית, ומגיע עד לספר מקבים (ב יב יז-כו)

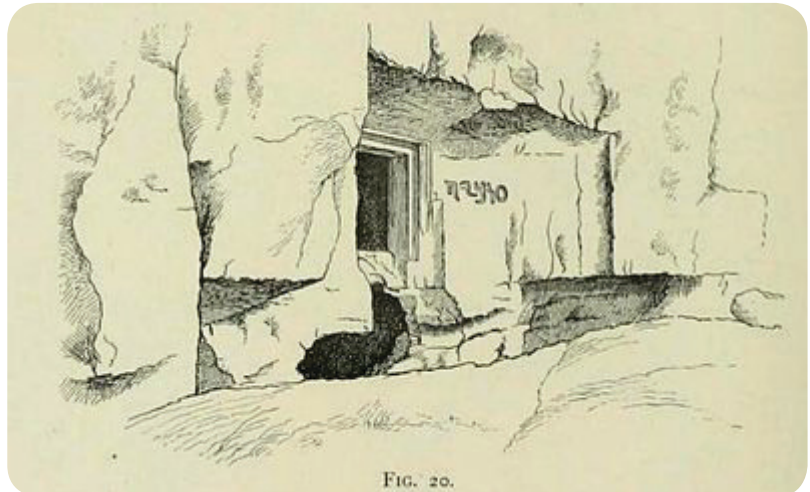
הרחבות ומענה לשאלות "מתן על הפרק" perek.matan@gmail.com

התכנית השש-שנתית המקוונת ללימוד שבועי של נביאים וכתובים

© כל הזכויות שמורות. מתן על הפרק. מתן ירושלים | טל': 02-5944555

נחמיה א-ב

שם מוזכרים "היהודים הנקראים בשם טובינים". ממצא ארכיאולוגי מעניין הקושר את טוביה לארץ בני עמון נמצא בחפירות בעראק אל אמיר (מערות הנסיך) שבעבר הירדן שם נמצאו חורבותיו של ארמון שנבנה בסגנון הלינסטי המכונה קצר-אל-עבד (ארמון העבד). במערות הקבורה באתר נמצאה כתובת ארמית כפולה "טוביה" החקוקה מעל מערכת הקברים של בני טוביה. המבנה המפואר שימש את בית טוביה במאה השלישית לפני הספירה המצודה מעידה על אחיזתה של משפחת טוביה באזור עמון ומעידה על עושר הרב ואופיה התרבותי הקוסמופוליטי. בית טוביה תמך בהתייוונות, עובדה שמסבירה את היעלמותו לאחר נצחון החשמונאים. זיהוים של טוביה, סנבלט וגשם כשליטי המדינות השכנות, וכנציגי יריביו של נחמיה המורכבים מאוכלוסיה נכרית (המיוצגת על ידי גשם), שומרנית (סנבלט) ואנשים ממוצא יהודי הרואים עצמם יהודים (טוביה) מאפשר להבין טוב יותר את מקורות המחלוקת בין נחמיה לשרי יהודה בהמשך הספר, ואת ההתמודדות המורכבת העומדת לפני נחמיה כמנהיג תקיף, המעוניין לבנות את חומת ירושלים, לאפשר ממשל עצמאי ואי תלות בעמי הסביבה ובכך לקדם את יהודה ככל יכולתו לקראת עצמאות לאומית ומדינית.

◀ שרטוט מערה מס' 13 בעראק אל-אמיר, נעשה על ידי קלוד קונדר בשנת 1881. על הקיר כתובת בכתב ארמי שמשמעותה טוביה

הרחבות ומענה לשאלות "מתן על הפרק" perek.matan@gmail.com

התכנית השש-שנתית המקוונת ללימוד שבועי של נביאים וכתובים
© כל הזכויות שמורות. מתן על הפרק. מתן ירושלים | טל': 02-5944555

3

מתן ומתן
מכון תורני לנשים ע"ש שרה בת יצחק יעקב רעננערט
The Sadie Rennert Women's Institute for Torah Studies